

Nedali jsme se uhranout prudkostí vnějších proměn a nerezignovali jsme na budování své vnitřní oblasti, své lidské původnosti?

Odtud je příběh Vaculíkova vyprávěče románem budování vnitřního charakteru socialistického člověka v období překonávané tragédie kultu a výhledu do nových časů.

Hned při jednom z prvních vstupů do rodné valašské vesničky nás vyprávěč zasvěcuje do místní historie: „A tady si dávno a dávno postavil dům jeden stolař. Umřela mu žena, zůstal s děckem sám. Seděl v nové dílně a zpíval si. Odvezli ho do blázince, a jestli neumřel, žije tam dodnes.“

Nato následuje tato vlastní autorova „oprava“: „Ještě jednou, protože první vyličení bylo nevýrazné: Jeden mladý člověk povoláním stolař si postavil dům...“ Příběh je náležitě rozveden, nic nového však nepřináší. Smyslem opakování zřejmě bylo upozornit čtenáře na cosi významného. Ale na co? Mladý řemeslník se pomátl a byl odvezen do ústavu... V čem je smysl této epizody?

Po delší době se k ní autor vrací potřetí a opakuje ji ve stejné verzi. Dodává jen, že ti, kteří stolaře odvezli, by se s ním asi neradi po letech znovu setkali. Teď už však máme jasno, co akcentovala tato příhoda: „Kdykoli se kdokoli z nás zachová podle svého vnitřního stavu, tehdy nás mohou dát na léčení...“

Dává se nám tedy vědět, že autentický stav člověka je onou hodnotou, o níž ve vyprávění jde; že souladu vnitřního stavu a jeho vnějšího projevu se dochází jen nesamozřejmým, vytrvalým vzdorem proti tlaku „okolností“; a že právě tento soulad se často chápe jako bláznovství a fanfaronství, ha ohrožování normálního chodu světa. Člověk proto stále ten okamžik rozhodného činu, jímž uvede v jednotu svůj vnitřní stav a své jednání, posouvá vpřed, pořád před sebe, pořád do budoucna. „Až budu veliký, budu i dobrý i určitý,“ doufal v jinošství vyprávěč. Ale člověka s postupujícími léty ovládá smysl pro „pořádek“ a on se smiřuje s trvalým rozporem ráje srdce a labyrintu světa.

Odhodlání nepřipustit při budování nové společnosti další odosobňování člověka, o tvrdohlavém úsilí obnovit ne pouze pro sebe, ale pro celek organický svazek člověka a společnosti, o tom vypráví Sekyra, o tom je příběh otce tesaře a syna novináře.

Je to konfrontace dvou generací, zakladatelské a pokračovatelské. Otec „postavil dům a zemřel“. (A nejde zřejmě jen o chalupu, v které vyrůstala rodina.) Syn cítí, že otcovou smrtí na něj bylo cosi převedeno. Ale co? Vrací se do vzpomínek, do otcových starých zápisků i do rodného kraje, aby si mohl odpovědět, v čem tkví kontinuita dnešního života, co jsou jeho základy a co perspektiva, co přejímá z otcovy minulosti jako prvek nezbytný pro lidský růst a co z ní odvrhuje jako prvek — ne pouze svého — ohrožení.

Do pohybu se dostaly rázem všechny vrstvy bytosti, vědomé i nevědomé, ra-